

SUBA JÁNOS

MAGYARORSZÁG ÁLLAMHATÁRAINAK VÁLTOZÁSAI 1867–1947

(Typico Design Kft., Budapest, 2003, 229 o., 4 térkép, 4 vázlat, 8 táblázat)

A szerző egyik kutatási területe a magyar államhatárok változásai, azok kitűzése, térképi megjelenítése, illetve a kapcsolódó tevékenységek a jogalkotástól a határjeleken keresztül azok gondozásáig. A mű 229 oldalon mutatja be a történelmi, majd a trianoni Magyarország határainak alakulását. A könyvet a szerző előszava vezeti be, melyben dr. Suba János művét interdiszciplináris alkotásként határozza meg. A határok térbeli megjelenítése olyan komplex folyamat, amelynek nyomon követése óhatatlanul a téma globalizációjához vezetett.

A Bevezetőben a szerző a vizsgált időszak azon eseményeire emlékezteti az olvasót, amelyek jelentősen hozzájárultak a határtérsegek formálódásához.

Az első főfejezetben az államhatárral kapcsolatos fogalmakat magyarázza. A későbbiek megértéséhez nélkülözhetetlen ismereteket 'az államhatár változásai és értelmezése,' 'az államhatárok kijelölése,' valamint 'a határjelek' tartalmú alfejezetekben foglalja össze.

A második főfejezet Magyarország határainak „pontosításával” foglalkozik, és 21 alfejezetre tagolódik. A bevezető a történeti Magyarország határproblémáit szedi csokorba, majd a határ-megállapítás jogi, pénzügyi és szervezeti lehetőségeit, valamint kereteit ismerteti. A határ-megállapítás körülményeinek taglalása, illetve az azzal foglalkozó szervezetek bemutatása nyomán tér rá a határvonal-kiigazítás konkrét teendőire. A határok pontosításának folyamatát a kiegészítéstől az 1917. május 7-i bukaresti békéig kíséri végig. Sorra veszi a korszak valamennyi határrendezési ügyét. Külön alfejezetben mutatja be a bukovinai határrendezést, a magyar-galíciai határ esetében az úgynevezett „halastói vitát,” az Alsó-Ausztria, illetve Stájerország és a Magyar Királyság között támadt határvitákat egyes birtokok hovatartozását illetően, továbbá a katonai határőrvidék, illetve a szabályozatlan folyók környezetalakító hatása nyomán létrejött vitákat a Dráva, illetve a Duna térségében.

Korrekt módon és aprólékosan ismerteti meg a szerző az olvasókkal a határ-megállapítás jogi és politikai procedúráit, a műszaki munkálatok jellegét. A bukaresti határ-megállapítás kivételével – amely egyértelműen „stratégiai határ-kiigazítás” volt egy esetleges újabb román betörés megnehezítése érdekében – a Magyar Királyság határait minden esetben a történeti szempontok és bizonyítékok szerint rendezték. A Magyar Királyság képviselői tevékenységének elvi alapját a történelmi helyzet bizonyításán túlmenően az képezte, hogy az országhatárok nem moshatók egybe a birtokhatárokkal. A kérdéses határ menti birtoknak más állam alattvalóinak tulajdonába kerülése önmagában még nem jelenthetett államhatár-változást. Ezen elvi alapokat a tárgyalások, illetve a választott bíróságok eljárások során a magyar félnek sikerült érvényre juttatnia.

A harmadik főfejezet a trianoni határok kijelölésével foglalkozik. A fejezet 19 alfejezetből áll. A trianoni határok témájának vizsgálatát a szerző a trianoni békediktátum létrejötté okainak, körülményeinek bemutatásával kezdi, s csak ezután tér rá a trianoni határok jogi dokumentumaira. A békediktátum 27. és 28. pontja foglalkozik az államhatárokkal, ám csak nagy vonalakban, azok pontos kitűzését az érdekelt államok és a Szövetséges Hatalmak képviselőiből álló bizottságra bízva. A szerző a jogi dokumentumok között ismerteti a „Millerand-levél” lényegét. A jogi dokumentumokat gyarapítja a Nagykövetek Tanácsa által kiadott utasítás, amely a Határmegállapító Bizottságok szervezetét, jogkörét és működését szabályozta. A későbbiek során – 1921 nyarán, a magyar határt megállapító bizottságok számára – egy „Pótutasítások a magyarországi Határmegállapító Bizottság részére” című okmány is kiadásra került, amelyben megtiltották a békediktátumban kijelölt határoktól való lényeges eltérést.

A trianoni határok megállapításának költségeit is ismerteti a szerző. Míg 1890 és 1915 között a magyar állam 804 712 koronát fordított az állam határainak megállapításával kapcsolatos teendőik végzésére, addig 1920 és 1927 között 170 709 600 koronát költött e feladat teljesítésének finanszírozására.

A költségek ismertetése után a trianoni határvonalat kitűző Határmegállapító Bizottságok szervezetét mutatja be a mű. Eszerint a magyar miniszterelnök közvetlen felügyelete alatt Határmegállapító Központ működött, melynek az alárendeltségébe tartozott a Határmegállapító Iroda. Ezzel az irodával álltak kapcsolatban a viszonylatonként működő Határmegállapító Bizottságok. A Határmegállapító Bizottságok titkárságból, valamint az úgynevezett „érdekelt hatalmak” és a „nem érdekelt hatalmak” delegációiból álltak. A delegációk vezetői a biztosok voltak, akiket nagyszámú szakszemélyzet (mérnökök, futárok, tolmácsok, rajzolók, sofőrök stb.) támogatott munkájában.

A magyar delegációkat természetesen ellátták elvi állásfoglalásokkal is. Ezek lényege az volt, hogy a minimumot a trianoni határ képviseli. A határ-megállapítás konkrét munkáját térképen kezdték, majd helyszíni szemle keretében vizsgálták meg a leendő határvonal helyét. Ennek nyomán állapították meg a határvonalat, illetve rögzítették a vitás kérdéseket, amiket megtárgyaltak, vagy fellebbezésre a Népszövetséghez továbbítottak. A döntéseket követően került sor a határvonal térképen való kijelölésére, majd a helyszíni munkálatokra.

A szerző bemutatja valamennyi, a trianoni határokat megállapító bizottság tevékenységét. A bizottság munkájának ismertetése keretében külön teret kaptak a határ-megállapítás politikai jellegű teendői és a műszaki munkálatok. Valamennyi viszonylatra vonatkozóan részletesen ismertetésre kerülnek a keletkezett okmányok és az azokkal kapcsolatos viták.

A negyedik főfejezet a két világháború közötti Magyar Királyság államhatárainak történetével foglalkozik a terület-visszacsatolásokig. A Magyar Királyság a szomszédos országokkal ebben az időszakban a határai-val kapcsolatos kérdéseket döntően kétoldalú szerződésekben rögzítette. Ezen okmányokban a határjelek védelmét, a közös határokat, a vízügyi együttműködést és a határvonalat egyéb módon érintő kérdéseket rendezték. Bilaterális megállapodásokban szabályozták a kishatár-forgalmat is. Ez bizonyos mértékig enyhítette a határ által kettészelt rokon és gazdasági szálak nyomán keletkezett nehéz helyzetet. Az egyezmények nyomán a határon átnyúló birtokok tulajdonosai, földterületük mezsgyehatárán belül, szabadon mozoghattak.

A kettős birtokosok, illetve általában a határmenti lakosok számára a távolsági határforgalom által igénybe nem vehető utakat is megnyitottak, ám az eredeti állapothoz képest így is számos, a trianoni határokon való átjutást elősegítő műtárgyat kellett használatlaná tenni. A határjelek karbantartására, felújítására és pótlására vonatkozó kétoldalú tárgyalások nyomán vegyes bizottságokat hoztak létre, amelyek a szükséges teendőket elvégezték.

Az ötödik főfejezet a terület-visszacsatolásokkal kapcsolatos határkijelölő munkálatokat ismerteti.

Az első bécsi döntés kapcsán megvalósult visszacsatolást az országgyűlés a 1938: XXXIV. törvénycikkkel iktatta törvénybe. Mivel azonban az 1938. november 2-i bécsi döntés során meghúzott határvonal a valóságban 750 méter széles sávot jelentett, a határozat gyakorlati megvalósítása érdekében – a trianoni határ kitűzéséhez hasonlóan – közös Határmegállapító Bizottságot kellett létrehozni. Magyar részről alapvető követelményként merült fel a határok pontos megállapítása során, hogy azok lehetőleg egyezzenek meg a községi határvonalakkal, illetéknéppen előzendő meg a tömeges kettős birtokosság kialakulását. Ezt a szempontot a határok kitűzése során a magyar fél sokkal jobban tudta érvényesíteni, mint a trianoni határok kitűzése kapcsán kapott intenciókat. Magyarország északi határait az 1939. március 7-én kötött végleges határegyezményben rögzítették.

A Kárpátalja visszatérése nyomán újabb határvonal kitűzése vált időszerűvé, azok azonban megegyeztek a történelmi határokkal. A lengyel–magyar illetve a szovjet–magyar határokon csupán a határjeleken lévő címereket kellett kicserélni. Lengyelország német megszállása után a magyar kormány ügyelt arra, hogy a hármast határ jele még részben sem kerüljön magyar területre.

A második bécsi döntés nyomán az Erdélyben húzódó határ mentén állandósultak a határc incidensek, amit az a körülmény is táplált, hogy a magyar szervek és a román hatóságok nem azonos méretarányú térképekkel rendelkeztek. Ennek ellenére magyar fél, politikai okokból, nem törekedett határkijelölő vegyes bizottság létrehozására, és azt a román fél sem szorgalmazta. A Kárpátok vonalán húzódó magyar–román határt azonban a magyar fél egyoldalúan felülvizsgálta.

A magyar–horvát határt a terepen nem jelölte ki vegyes bizottság, mivel a horvátok a

Muraköz kérdést nem tekintették véglegesen lezárt ügynek. Ezért – az államközi megállapodások helyett, ideiglenes jelleggel – a helyi hatóságok állapotok meg.

A hatodik főfejezet a párizsi békeszerződés határait foglalkozik. Az új határkijelölés jogi alapját az 1947. évi párizsi békeszerződés biztosította, amely lényegében a trianoni békediktátum határait állította vissza.

Az első világháborút követő időszakhoz hasonlóan, a második világháború után is központi szervezetet hoztak létre a magyar kormány alárendeltségében, az Országhatárrendező és Kijelölő Kirendeltséget, majd az Állami Határügyi Bizottságot, amely valamennyi viszonylat határbizottságának tevékenységét összehangolta. A trianoni határok jelölésében számos kár keletkezett. A károk helyreállítása során a vegyes bizottságok hasznosították a trianoni határok kitűzése során keletkezett dokumentációt. Külön feladatot jelentett az úgynevezett „pozsonyi-hídfő” területének pontos kitűzése, melyre – a két fél álláspontjának egyeztetése nyomán – csak közbülső megoldás kialakítása után kerülhetett sor. Külön alfejezet tárja fel a párizsi békeszerződés által megállapított határvonal kijelölésének és apróbb kiigazításának kérdéseit. Felsorolásra kerültek a műben azok a határokormányok is, amelyekben a napjainkban érvényes államhatárainkat rögzítették.

A könyv szöveges részét az úgynevezett „apparátus részek” követik, itt a szerző részletes rövidítési jegyzékét is közöl. Ez a mű hasznos része, hiszen a szövegben 75 rövidítés fordul elő.

A forrásanyagot részekre bontva ismerteti a szerző. Külön-külön és rendszerezett formában sorolja fel a levéltári, valamint a térképtári forrásokat.

A 143 tétel tartalmazó irodalomjegyzéket témakörök szerint csoportosította, azokon belül viszont szerzők szerinti sorrendet alakított ki a szerző, ami jelentősen megkönnyíti a szakirodalom után érdeklődők helyzetét.

A Függelékben táblázatos formában mutatja be a szerző az államhatárok kijelölésének menetét, a határainkra vonatkozó törvényeinket a XV. századtól napjainkig, a határ-megállapítások pénzügyi vonzatait, a határ-

megállapításokat szabályozó dokumentumok jegyzékét, a határ-megállapításban résztvevő szakemberek feladatait.

A határokról szóló mű, jellegéből következően, nem nélkülözheti a térképmelléleteket. Sajnálatos módon azonban a térképek mérete és a nyomdai kivitel nehezen élvezhetővé teszi e függelékeket. A nyomdai kivitel meglehetősen nehezen olvashatóvá teszi a szöveges függelékeket is. Ez azonban semmit sem von le a mű szellemi értékeiből.

Suba János munkájából nyomon követhetők Magyarország határainak változásai. A szerényebb képzelőerővel rendelkező olvasó helyzetét azonban megkönnyebbíthette volna, ha a határjelek ábrákkal ellátott katalógusát is mellékelte volna a szerző művéhez. Minden bizonnyal gyarapítaná a mű értékeit, ha egy-egy korszak végén a magyar határok viszonylatonkénti hossza, a különböző típusú határjelek száma és a határátkelőhelyek, határutak stb. tételes felsorolása is bekerült volna a melléletek közé. A mű azonban mindenképpen hiánypótló alkotásnak tekinthető, mivel szakterületén az első átfogó tartalmú könyv. A XX. század során Magyarország veszített a legtöbb területéből és lakosságából, határait többszörösen átrajzolták, mégis csak a harmadik évezred elején készült el az a mű, ami az érzelmeket kavarázó eseményeket pusztán szakmai szempontok szerint igyekszik tárgyalni, és tárgyilagos módon ismerteti a tényeket. Így is felmerül azonban az olvasóban, hogy a Kárpát-medence gazdaságát és népeit milyen jelentős mértékben károsította a két békeszerződés. A józan gondolkodásúak minden bizonnyal arra a következtetésre jutnak, hogy a nagyhatalmi érdekek és a kisstílű, ostoba sovinizmusok által meggyötört térség lakosságának olyan határvonalakra van szüksége, amely lehetőséget teremt a kárpát-medencei kultúrák szabad kapcsolatára, a gazdasági szétaprózás helyett az együttműködés kialakítására.

Összességében – néhány formai hibától eltekintve – az olvasó értékes művet tarthat a kezében, amikor Suba János könyvének tanulmányozásába kezd.

Parádi József